

**UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ**

Jaroslav Šourek

Věčný návrat téhož jakožto metafyzika

Bakalářská práce

**Vedoucí práce:
Mgr. Tomáš Holeček, Ph.D.**

Praha 2025

Poděkování

Rád bych poděkoval svému vedoucímu práce panu Mgr. Tomáši Holečkovi PhD., za jeho cenné rady, připomínky, rychlé reagování na mé dotazy a příjemné a věcné konzultace. Dále bych rád poděkoval svým zvířátkům za schovívavost a své partnerce za podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. 1. 2025

Abstrakt

V této bakalářské práci se snažím o zachycení pojmů věčného návratu, bytí a času v textu Friedricha Nietzscheho *Tak pravil Zarathustra*. V první části usiluji o zachycení a uchopení těchto pojmů ze sekundární literatury. V hlavní části pak tento myšlenkový aparát aplikuji na čtení první třech kapitol třetí části knihy *Tak pravil Zarathustra*. Jmenovitě jde o kapitoly „Poutník“, „O vidění a hádance“ a „O nevítaném blaženství“.

Klíčová slova

Friedrich Nietzsche, věčný návrat, bytí, čas, metafyzika, amor fati, vůle k moci, nadčlověk, smrt Boha.

Abstract

In this bachelor's thesis, I focus on the concepts of eternal recurrence of the same, being, and time in Friedrich Nietzsche's *Thus Spoke Zarathustra*. In the first part, I explain these ideas using secondary literature. In the main part, I analyze the first three chapters of the third part of *Thus spoke Zarathustra*: “The wanderer,” “On the vision and the riddle,” and “On unwilling bliss.”

Key words

Friedrich Nietzsche, eternal recurrence of the same, being, time, metaphysics, amor fati, will to power, overman, death of god.

Obsah

1 Úvod	6
2 Věčný návrat téhož v kontextu Nietzscheho filosofie	7
3 Definice pojmů	12
3.1 Čas	12
3.2 Bytí.....	16
3.3 Věčný návrat téhož.....	18
3.3.1 Věčný návrat jakožto propojení času a bytí.....	21
4 Myšlenka věčného návratu v díle Tak pravil Zarathustra	23
4.1 Bytí.....	23
4.1.1 Poutník.....	23
4.1.2 O vidění a hádance.....	26
4.1.3 O nevítaném blaženství	28
4.2 Čas	31
4.2.1 Poutník.....	31
4.2.2 O vidění a hádance.....	33
4.2.3 O nevítaném blaženství	35
4.3 Věčný návrat téhož.....	38
4.3.1 Poutník.....	38
4.3.2. O vidění a hádance.....	40
4.3.3 O nevítaném blaženství	42
5 Závěr	45

1 Úvod

Cílem předkládané bakalářské práce je zabývat se myšlenkou věčného návratu téhož, kterou vytvořil německý myslitel Friedrich Nietzsche. Tato myšlenka je jednou ze stěžejních ve filosofické tradici. Její velikost je dána hlavně tím, že usiluje o celkovou proměnu našeho zakoušení světa.

Bohužel rozebrat tuto celou myšlenku a konfrontovat ji pak s celou tradicí by bylo pro bakalářskou práci prakticky nemožné. Budu se tedy zabývat „pouze tím“ jak tento motiv odpovídá na metafyzické pojmy bytí a čas. V celé práci budu vycházet pouze z myšlenek sekundární literatury a bude mým silným záměrem ji nezahlcovat termíny, které tato literatura či sám Nietzsche explicitně nevyslovuje. Snažím se tak vyhnout možným zmatením pojmů, či vzniku řady nedovysvětlení, ke kterým by v opačném případě zajisté došlo.

Nejprve se v první části pokusím jednotlivé pojmy popsat a zachytit tak, jak k nim přistupuje samotný filosof. Nebudu se tu tedy snažit o všeobecnou definici pojmů, jak ním přistupuje filosofická tradice, ale budu se snažit čistě o to jak je vidí Nietzsche, a jak s nimi dále pracuje. Materiálem pro toto vědění mi budou opět především texty sekundární literatury.

Po jakémsi ucelení těchto pojmů, bych se poté v další části věnoval rozborem primárního textu Nietzscheho Tak pravil Zarathustra. Na vybraných pasážích z této knihy bych chtěl zachycovat, dohledávat, interpretovat a komentovat nabytý myšlenkový aparát z předešlé kapitoly a předvést, jak se tam tyto pojmy objevují.

2 Věčný návrat téhož v kontextu Nietzscheho filosofie

Na začátku bychom si mohli položit otázku: Proč se zabývat právě myšlenkou věčného návratu téhož?

„Protože podle mého přesvědčení je v případě Nietzscheho myšlení „tím, oč vskutku běží“. Nietzsche kritik, psycholog, literát, filolog a bůhvíco ještě by filosoficky nedržel pohromadě, kdyby jeho myšlení a dílo nebyly nesený touto jednotící myšlenkou, jež zakládá a zajišťuje pozici, ze které se může pak na daná dílčí témata vrhat a analyzovat je. Zdá se, jako kdyby bez této jednotící myšlenky Nietzscheho spisy byly jen snůškou jednotlivých myšlenek, hysterického věštění nebo (v horším případě) blábolů“ (Novák, 2015, s. 20).

Z mých znalostí (nastudovaných ze sekundárních zdrojů) je však dle mého nemožné pochopit věčný návrat téhož izolovaně. Bude určitě přínosnější přistupovat k němu v souvztažnosti s dalšími Nietzscheho pojmy. V práci se tak budu i velmi okrajově zabývat vůlí k moci, jež je pro Nietzscheho jednotícím principem a dynamickou silou za bytím a časem. Dále se bude nutné seznámit s myšlenkou „nihilismu“ a „smrti Boha“, o které by se dalo říct, že je prvotním viníkem-hybatelem, neboť je radikálním zpochybněním očekávané metafyziky a morálky, a poskytuje kontext, v němž se nám věčný návrat vyjeví jako odpověď na otázku hodnot a smyslu života. Dalším důležitým pojmem je „amor fati“, který představuje etický aspekt myšlenky věčného návratu, tedy výzvu k bezpodmínečnému přitakání životu v jeho cyklické podobě. Toto vše v sobě přivtělené a všemu přitakávající pak tvoří podstatu nadčlověka. V rámci zjednodušení a přehlednosti práce se však těchto pojmů dotknu jen informativně pro elementární orientaci v Nietzscheho myšlení.

Návaznost věčného návratu na další aspekty Nietzscheho myšlení nám bodově shrnuje Novák:

„Myšlenka věčného návratu téhož jakožto garantující a principiální celistvost stabilizující jsoucno jako jsoucí v celku (neboli jednotně se odehrávající povaha metafyziky zasahující a determinující lidství člověka);

1. *postava Zarathustry, jenž je učitelem věčného návratu téhož;*
2. *smrt boha zbavující celek jsoucího rovnováhy, tj. významu a ‚hodnoty‘, což vede dál*
3. *k myšlence nihilismu jakožto znehodnocení hodnoty hodnot (tj. zbavení smyslu jsoucna jako takového);*
4. *jako i k myšlence vůle k moci coby jediné odpovídající alternativě vůči nihilismu, smrti boha, ztrátě rovnováhy; tzn. že vůle k moci je základní myšlenkou komplementární co do významu a funkce s myšlenkou věčného návratu téhož. Tím vším je zároveň a ustavičně zasazeno lidství člověka, které je takto rovněž utvářeno a determinováno s ohledem na to, jak člověk sám sobě bude rozumět, nebo před sebou utíkat“ (Novák, 2015, s. 208).*

Nejprve bych se chtěl věnovat základnímu popsání pojmů nihilismus a smrt Boha, které daly živnou půdu pro další Nietzscheho myšlenky od nich se pak postupně dostanu k dalším.

Bytí, které nemá žádný vyšší cíl nebo pevný základ, se totiž z pohledu očekávané morálky stává neudržitelným a vlastně i nepřijatelným. Lidé potřebují nějaké absolutno – něco vyššího, co jim dává jistotu a smysl v chaosu světa (Kouba, 2006, s.146).

Nihilismus se nejprve skrývá, protože víra v absolutní hodnoty – třeba v Boha, pravdu nebo smysl života – překrývá skutečnost, že tyto hodnoty jsou nakonec prázdné. To, co mělo být „nejvyšší“, co nás mělo přesahovat, je ve skutečnosti spojené s nicotou. Nietzsche odhaluje, že když tyto „ryzí hodnoty“ ztratí svou sílu, když už v ně nevěříme, ukáže se jen prázdnota. A kde měla být pravda nebo smysl, zůstane nicota (Kouba, 2006, s. 146).

Celá morálka byla vždy založená na víře v nějaké vyšší hodnoty, které měly odpovědět na otázku po smyslu existence. Bez nich jako by život nemohl stát pevně na nohou. I když se ukazuje, že žádné takové hodnoty nejsou, pořád je hledáme, protože nedokážeme žít bez pevného základu (Kouba, 2006, s. 146).

Právě toto je pro Nietzscheho smrtí Boha. Jde o ztrátu víry v absolutno, které mělo dávat světu řád. Smrt Boha tak neznamená jen konec náboženství, ale i zhroucení všech hodnot, které na něm stály. A tímto se otevírá prostor pro nihilismus – pro stav vědomí, že za našimi hodnotami nestojí nic.

„Po smrti boha coby garanta vši závaznosti orientace ve světě je člověk ponechán sobě napospas a člověk si buď musí – jelikož je podle Nietzscheho „doposud nestanoveným zvířetem“ – nalézt pro sebe novou oporu, „stabilitu“ a své patřičné místo“ (Novák, 2015, s.199).

Tu nalézá člověk právě ve spojení věčného návratu a vůle k moci a při jejich osvojení se dostává na práh nadčlověka.

„Lidství je cosi, co se ustavičně transformuje: buď do podoby zmrzačeného, reaktivního ducha pomsty/tíže, do podoby posledních, nevymýtitelných nízkých lidí, anebo do podoby toho, co vzhledem k tomu, co doposud slulo člověk, se ukazuje být více než člověk: Nad-člověk“ (Novák, 2015, s.319).

Člověk tu stojí tedy před klíčovou volbou: buď podlehne tíži reaktivního ducha, který se projevuje jako nízkost a pomstychtivost, a nebo se vydá cestou, která směřuje k jeho překonání. Nadčlověk je bytostí, která nepodléhá omezením minulosti, ale utváří své bytí na základě nových principů. Tato dynamika směřuje k pochopení nadčlověka jako jedince, který je v procesu neustálého růstu a transcendence.

„Nadčlověk, jsa veden přivtělením myšlenky myšlenek a principem vůle k moci, ustavičně přesahuje každé právě dosažené stádium bytí, přesahuje člověka (jakožto „doposud nestanovené zvíře“, a tak představuje gradaci lidství směrem k jeho překonání v takovou podobu ducha, který je stran diferencí afektivity a racionality, stud, hanba, vina a trest, morálka a nihilismus, dobro a zlo“ (Novák, 2015, s. 319).

Součástí tohoto procesu je i radostné přijímání života jaký je, tento stav je obsažen v myšlence amor fati.

Amor fati, neboli „láska k osudu“, je u Nietzscheho postoj, který v sobě zahrnuje radostné přijetí nevyhnutelného a neměnného v životě. To znamená nejen se smířit s tím, co se děje, ale aktivně přitakat všemu, co je, včetně opakujícího se života. V kontextu věčného návratu to představuje naladění, kdy člověk přijímá skutečnost v celé její identitě a ustálenosti bez touhy po změně či úniku. Je to souhlas s věčným koloběhem událostí, který přináší radost a smíření se s tím, že vše je stále stejné (Novák, 2015, s. 328).

Vše doposud řečené se odehrává na pozadí jednotící principu, kterým je pro Nietzscheho vůle k moci. Ta je nejen principem života, ale také základem pojmu bytí. Život je v tomto smyslu odpovědí na otázku po jsoucnu jakožto jsoucím: „*Život je principem bytí a tento princip nazývá Nietzsche vůlí k moci*“ (Novák, 2015, s.49).

Vůle k moci se stává dynamickým principem, který stojí v protikladu k jakékoli snaze o uchování statického bytí. Je charakterizována neustálým růstem, rozšiřováním a překračováním sebe sama. Vůle k moci se u Nietzscheho projevuje jako snaha vtisknout neustálému dění povahu bytí.

Vůle k moci si uvědomuje, že všechno, co se stalo, co je teď, i co teprve přijde, je ve své podstatě stejné. Tím vlastně potvrzuje sama sebe – jako sílu, která neustále směřuje k překonávání a růstu. Ve všem minulém, přítomném i budoucím vidí svůj nekonečný pohyb, svou vlastní touhu stát se něčím víc. Přijímá tak myšlenku věčného návratu, protože v každém okamžiku nachází samu sebe. (Novák, 2015, s. 269).

Na těchto náčrtech můžeme vidět, že Nietzscheho filosofie přináší jeden z nejradikálnějších pokusů o přehodnocení západní metafyziky, hodnot a smyslu života. Po rozpadu tradičních metafyzických orientací, který nám Nietzsche hlásí se smrtí Boha, nám pomáhá najít odpověď, jak člověk obstojí v situaci, kdy přišel o své absolutní hodnoty. Neboť ztráta této jistoty nás logicky přivádí k nihilismu, jenž ohrožuje lidské bytí bezcílností a prázdnotou. Nietzscheho

myšlenky jako věčný návrat téhož, vůle k moci, nadčlověk, amor fati, jsou právě jeho odpověďmi na tuto krizi.

3 Definice pojmů

Ústředním tématem této práce je myšlenka Věčného návratu téhož a jeho vyjevování v textu Tak pravil Zarathustra. K tomu, abych tento úkol splnil, bude nutné ucelit si jednotlivé pojmy, které se s myšlenkou vážou, a pokusit se o jakési jejich alespoň elementární logicko-analytické ukotvení.

Tato část práce se tedy zaměří na pečlivější rozpracování pojmů bytí, čas a věčný návrat. Po zvážení, a s úmyslem o lepší uchopení jednotlivých pojmů, jsem se rozhodl přidat na konec této části ještě kapitolu, která bude ukazovat na propojení všech zmíněných pojmů.

Jedním z hlavních cílů celé této části bude ukázat, jak Nietzsche skrze referované pojmy nabízí alternativní zakoušení světa, a tedy i nově založenou metafyziku. Co však bude pro mě nejdůležitější - vypracované pojmy z této části mi poté budou sloužit jako bezvýhradní znalostní aparát, ze kterého budu vycházet, při studiu primární literatury - spisu Tak pravil Zarathustra.

3.1 Čas

Pojmem, kterému se budu nejdříve věnovat je čas, ale musím hned na začátku upozornit, že pro Nietzscheho jsou všechny pojmy úzce propojené, neboť- bytí (tedy u Nietzscheho také svět) a čas jsou podle Nietzscheho dvěma základními a nezměnitelnými skutečnostmi, které nemohou přestat existovat. Jsou navzájem propojené: povaha bytí se odvíjí od času a povaha času se odráží v bytí. Oba představují trvalou stálost, která nemůže zmizet. Tímto způsobem zůstávají jakýmsi posledním zbytkem očekávané metafyzické představě o substanci, kterou se Nietzsche pokouší přetvářet. Nietzsche nazývá svůj koncept „věčný návrat téhož“:

1. **Věčný** označuje skutečnost, že obojí – bytí i čas – jsou věčné, protože nemohou přestat existovat. Vždy byly a budou.

2. **Návrat** znamená, že ani bytí, ani čas se nevyčerpávají nebo nekončí. Jakmile je vyčerpána jedna konkrétní forma existence, vše se opakuje. Neexistuje konec, ale neustálý proces, v němž se svět opět objevuje ve stejné podobě, jaká už jednou byla, protože nemůže ustát nebo zmizet. Celkový průběh jsoucího se tedy vždy vrací zpět.

3. **Téhož** vyjadřuje, že nic nového nad rámec bytí nebo času nevzniká ani nezaniká. Jsouco jako celek je vždy totéž, neměnné a dokonalé ve své úplnosti. Čas zajišťuje, že svět se vždy podává stejně, v opakujícím se řádu a uspořádání, které se nemění.

Tím Nietzsche zdůrazňuje myšlenku, že bytí i čas jsou trvalé a neměnné skutečnosti, které se neustále opakují v cyklickém procesu, jenž nemůže skončit. Tato stálost a návratnost pak tvoří podstatu jeho učení o věčném návratu téhož (Novák, 2015, s. 227).

V souvislosti s časem klade Nietzsche silný důraz na přítomný okamžik. Ten vidí jako bod, který spojuje minulost, přítomnost a budoucnost do jednoho celku. Přítomnost není pouhým průchodem mezi časovými dimenzemi, ale jejich sjednocením: Každý okamžik vyjevuje celý svět a je vždy jedinečný, ustavičně přítomný (Novák, 2015, s. 232). Přítomný okamžik zahrnuje i vykoupení minulosti z marnosti pomíjení: „*Ze stabilního přítomného okamžiku se obrací k minulosti, kterou především chce vykoupit z marnosti pomíjení*“ (Novák, 2015, s. 316). Tento vztah dává přítomnosti i zvláštní etický rozměr – není pouhým okamžikem, ale je i místem, kde se celý cyklus času ustavičně znovu potvrzuje.

Čas je pak dle Nietzscheho v každém okamžiku úplný a vždy stejný – minulost, přítomnost a budoucnost jsou neustále zahrnuty v jednom jediném bodě. Každý okamžik však obsahuje „něco navíc“ – něco, co ho odlišuje a činí jedinečným právě teď. To, co je „navíc“ pochází z budoucnosti, která se utváří na základě již rozhodnuté minulosti. Jinými slovy, každý okamžik je návratem téhož, co už bylo, s přidáním nového prvku, který určuje jeho jedinečnost. Tento proces nekonečně pokračuje a každý okamžik je tak současně spojen s celou minulostí i budoucností, které v něm spoluutvářejí to, co právě je (Novák, 2015, s. 228).

Nietzsche propojuje čas s vůlí k moci jež je základní dynamikou bytí. Čas je místem, v němž se vůle k moci realizuje a překonává pomíjivost: Vůle k moci garantuje a naplňuje ustavičnost přítomnosti. Věčný návrat téhož se zároveň podává jako smysl vůle k moci: Věčný návrat se podává jako smysl vůle k moci v podobě vůle k vůli (Novák, 2015, s. 269).

Tím Nietzsche zajišťuje, že čas a vůle k moci nejsou oddělené, ale tvoří jednotný rámec, v němž dochází k neustálému potvrzování bytí.

Čas je také ustavičný, neboť nemůže pominout. Zároveň však není nekonečnou jednosměrnou linií – dimenzí, která by plynula od určitého bodu svého počátku do neurčitého, nekonečného prostoru, kde by buď skončila, nebo se ztratila. Takové chápání by odporovalo základnímu předpokladu, že čas nemůže nebyť. Proto Nietzsche dochází k závěru, že čas je cyklický, uzavřený do sebe a neustále se navrácí. Tento princip vyjadřuje obrazem „věčných přesýpacích hodin bytí“, které samy určují míru času, avšak jejich obsah je ohraničený a nutí je neustále se překlopit a začít nanovo (Novák, 2015, s. 224).

Nietzscheho myšlenka věčného návratu nám zároveň, jak už bylo řečeno výše, přináší i zásadní etickou výzvu: „*Dokážeš přát si, aby se každý okamžik tvého života nekonečněkrát opakoval?*“ (Kouba, 2006, s. 55)

Přijetí této myšlenky nás vede k lásce k osudu - amor fati, které už jsme se dotkli v první části, a která je s časem úzce spjata, neboť:

Nietzsche staví na přítomném okamžiku jako na stabilním bodu, ze kterého hledí zpět do minulosti. Jeho cílem je osvobodit minulost od marnosti pomíjení, čímž ji chce ospravedlnit a překonat ducha pomsty, tíhy a rezignujícího nihilismu (Novák, 2015, s.316).

Tímto se dostáváme k pojmu „duch pomsty“, který je také jedním z důležitých konceptů Nietzscheho filosofie. Je úzce spjat s vnímáním času, vůlí k moci a metafyzickým pojetím věčného návratu téhož. Nietzsche tento pojem používá k označení reaktivního postoje vůle, která se obrací proti sobě samé, a to především v důsledku prožitku času jako pomíjejícího.

Tento postoj však Nietzsche ostře kritizuje a staví proti němu aktivní, tvůrčí vůli, která přijímá život v jeho celistvosti.

„Duch pomsty, jenž je zároveň duchem tíže, je sama vůle, která na základě prožitku a porozumění „etickému“ času jakožto pomíjejícímu se obrací sama proti sobě a mrazí sebe samu. A proto Nietzsche v premiéře kapitoly „O vidění a hádance“ líčí ducha tíže/pomsty jako zmraženého ducha, jako karikaturu a mrazíka vůle, která je sama v sobě již vůle k moci usilující o to být více než doposud. Místo toho, aby vůle byla tvůrčí, aby překonávala každé zpoždění své vlastní povahy, stává se reaktivní, obrací se sama proti sobě, proti svému osudu a popírá se ve své funkci být více než doposud, protože to je z jejího hlediska – načerpaného z prožitku „etického“ času jakožto pomíjejícího – marné“ (Novák, 2015, s. 263).

Duch pomsty vzniká z nepochopení času jako celistvého cyklu. Je produktem vnímání času jako pomíjejícího a lineárního, což vede k resentimentu a odporu vůči minulosti. Překonání ducha pomsty je možné skrze přijetí věčného návratu téhož. Ten nám totiž nabízí řešení tím, že obnovuje celistvou povahu času a umožňuje vůli přitakat minulosti, přítomnosti i budoucnosti jako jediné skutečnosti. Tím se nám kruh uzavírá a dostáváme opět k minule řešenému pojmu a celkové jejich provázanosti.

Závěrem bych chtěl tedy shrnout, že čas hraje v Nietzscheho filosofii zásadní roli. Není nahlížen jako lineární ani pomíjivý, ale jako cyklický a věčný, což pak stává i základem jeho konceptu věčného návratu téhož. V každém okamžiku se minulost, přítomnost a budoucnost spojují, čímž čas získává celistvost a opakující se povahu. Přijetím této myšlenky se člověk osvobozuje od vnímání času jako něčeho pomíjejícího a dává každému okamžiku zvláštní význam. Čas tak u Nietzscheho není jen čistě metafyzickou skutečností, ale také etickou výzvou k přitakání životu ve všech jeho podobách.

3.2 Bytí

Ještě před tím, než se začnu zabývat pojmem bytí je nezbytné zdůraznit, že Nietzsche odmítá očekávané metafyzické představy o bytí jako něčem statickém a neměnném. Naopak je převrací a přináší dynamické pojetí bytí, které nelze oddělit od neustálého pohybu, změny a růstu:

„Podle Nietzscheho je tělesný život tím nejzásadnějším a jediným správným významem bytí. Tvrdí, že o něčem mrtvém nebo neživém nelze skutečně přemýšlet, protože život je vždy v pohybu, proměňuje se a vyvíjí. Na rozdíl od Parmenida, který vnímal bytí jako neměnnou a dokonalou jednotu, u Nietzscheho je bytí vnímáno jako neustále nedokončené, plné změn a rozmanitosti. Smrt tak podle něj není skutečným koncem, je jen uzavřením jednoho způsobu života, který se přeskupí, aby se následně projevil v jiné podobě. Jednotlivé živé bytosti sice mohou skončit, ale život jako celek pokračuje. Nietzsche nám tím zdůrazňuje, že život není možné zastavit nebo „završit“ – je to neustálý proces přeměny a růstu“ (Novák, 2015, s. 48).

Tento dynamický pohled na bytí úzce souvisí s Nietzscheho myšlenkou věčného návratu téhož. Nietzsche totiž propojuje bytí s cyklickým pojetím času a tvrdí, že život nemůže být oddělen od ustavičné přítomnosti bytí a času, jejichž spojením vzniká neoddělitelný „uzel příčin“:

„Člověk smrtí nepadne do temnoty vyřízené minulosti, nýbrž na základě celkové souvislosti všech věcí a jsoucna v rámci ustavičné a vždy cele přítomného bytí a času se každé jednotlivé jsoucno bude muset navrátit ve své identické funkci, významu, podobě a určení. Nietzsche tento fakt vzájemné souvislosti všech věcí označuje obratem „uzel respektive klubko příčin““ (Novák, 2015, s. 324).

Nietzsche také zdůrazňuje, že samotné bytí jako celek nemůže nikdy zaniknout. Ačkoli jednotlivá jsoucna přicházejí a odcházejí, bytí samo o sobě zůstává v neustálém cyklu.

„Bytí neboli u Nietzscheho svět nemůže nebýt – ustavičně (věčně) prodlévá a koná na člověka náparem svou přítomností, čili odepřením jakožto deficientním způsobem přítomnosti. Ztrácí se pouze jednotlivá nitrosvětská jsoucna jako dílčí modifikace bytí. Bytí jako takového ani

nepřibývá, ani neubývá, takže je stále, tj. věčné totéž, a je totéž vzhledem ke každému a ke všemu jsoucnu“ (Novák, 2015, s. 229).

Tento přístup Nietzscheho přivádí k přehodnocení lidského života a jeho účelu. V rámci neustálé transformace sil a her života Nietzsche odmítá, že bychom na světě byli za odměnu či trest, a zdůrazňuje samotné poznávání jako cíl existence.

Náš život na světě není určen jako odměna či trest, ale jako příležitost k poznání. Svět se neustále proměňuje a představuje hru mocí a sil. Člověk se s touto skutečností buď smíří, nebo jí podléhá a ztrácí se pod tíhou hlubokých myšlenek. Jiní zase utíkají k různým naukám, ideologiím či pověrám, které mohou mít podobu náboženství, vědy nebo společenských teorií. Přijetí těchto dogmat pak často slouží k osvobození od osobní odpovědnosti (Novák, 2015, s.94).

Tento důraz na dynamiku a proměnlivost pokračuje v Nietzscheho pojetí celistvosti bytí jako neustálé výměny látek a energií: *Celistvostí celku je věčná výměna látek a věčné trvání, ve smyslu neustálého dění transformace sil (Novák, 2015, s.99).*

Ta nám nahrazuje tradiční metafyzické koncepty jako je substancialita nebo Bůh.

„Nevinná hra dění nastávání na způsob věčného návratu téhož nahrazuje jak substancialitu, tak boha. Nietzsche provádí negativní metafyziku, kdy odstraňuje její tradiční předpoklady a formy (např. substance, Bůh, člověk), aby je nakonec v konceptu věčného návratu opět adaptoval a zajišťoval. Nietzsche tedy překonává metafyziku tím, že ji sublimuje. Tím ji o to hlouběji uchovává“ (Novák, 2015, s. 188).

Nietzscheho věčný návrat téhož tak nabízí odpověď i na Aristotelovu otázku „Co činí jsoucno jsoucím?“, neboť spojuje metafyzické pojetí bytí (jako ustavičně přítomného) s pojetím času (jako stálosti pomíjení).

„Myšlenka věčného návratu téhož jakožto odpověď na Aristotelem formulovanou otázku: „Co činí jsoucno jsoucím“, měla - v duchu tím samým Aristotelem předestřené odpovědi ve smyslu

substance - vykazovat rys jak bytí (v metafysickém určení jeho významu jakožto ustavičné přítomnosti), tak času (v metafysickém určení jeho významu jakožto stálosti pomíjení).“ (Novák, 2015, s.331).

Nietzscheho přístup však nejen odpovídá na otázky klasické metafyziky, ale zároveň ji radikálně přetváří. Spojuje tradičně oddělené pojmy bytí a stávání se, čímž narušuje základní ontologické rozdíly a přináší nový pohled na význam života.

„Nietzsche promýšlí tento protimetafyzický záměr v metafyzických kategoriích „bytí“ a „dění“, zjednodušených na význam pouhé „neměnnosti“ a „změny“; později bude mluvit o snaze „vtisknout dění charakter bytí“ a věčný návrat označí za jejich „extrémní přiblížení“. V rámci vymezeném těmito kategoriemi se mu jako východisko jeví právě pojem návratu téhož, který je myšlený jen jako spojení změny (střídání) a totožnosti toho, co se střídá.“ (Kouba, 2006, s.52).

Bytí tak není protikladem dění, ale jeho plným vyjádřením, stejně jako dění není popřením bytí, nýbrž jeho realizací. V tomto smyslu Nietzsche přetváří ontologii jako takovou: zatímco klasická metafyzika hledala bytí v neměnných strukturách, Nietzsche jej nalézá v neustálém procesu, v nekonečném opakování a návratu toho, co bylo, co je, a co vždy znovu bude. Nietzscheho pojetí bytí nám tak ukazuje, že život a bytí nejsou ukotveny v pevných strukturách, ale v neustálém procesu, pohybu a transformaci. Přijetí tohoto dynamického pojetí nás vybízí k novému porozumění vlastní existenci a roli člověka v rámci celku světa.

3.3 Věčný návrat téhož

„Po smrti Boha coby garanta vší závaznosti orientace ve světě je člověk ponechán sobě napospas a člověk si buď musí – jelikož je podle Nietzscheho „doposud nestanoveným zvířetem“ – nalézt pro sebe novou oporu, „stabilitu“ a své patřičné místo. Touto novou, ale o to těžší, „stabilitou“, jež skýtá lidství člověka novou a kýženou oporu, aniž je spojená s morálními nebo atomistickými konsekvencemi, je myšlenka věčného návratu téhož“ (Novák, 2015, s.199).

Tato myšlenka je podle mě zásadní nejen pro člověka jakožto jednotlivce, ale také pro metafyzické uchopení celku světa, neboť nabízí řešení, které je zcela prosto tradičních základů bytí.

Myšlenka věčného návratu téhož představuje vrcholný princip, který je zcela nepodmíněný a nevyžaduje žádné další zdůvodnění či ospravedlnění. Jako základní zdroj veškerého bytí je charakterizována svou bez-podstatností, tedy tím, že nemá žádný jiný důvod nebo podklad, než samu sebe. Z metafyzického hlediska je věčný návrat téhož prvotním a jediným principem, který vše ostatní podmiňuje, aniž by sám byl čímkoli vázán. Tento koncept propůjčuje světu jeho celkovou stabilitu a vyrovnanost, aniž by vyžadoval nositele nebo substrát, na kterém by spočíval. Jako princip stojí mimo vše ostatní a nezávisle na tom existuje jako absolutní počátek, což ho staví do pozice obdobné tomu, co tradiční metafyzika označuje jako Jedno (Novák, 2015, s. 202).

Zde se nám podle mě ukazuje, jak Nietzscheho koncepce překračuje hranice tradiční metafyziky a vytváří specifickou ontologii, která je pevně zakotvena ve světě.

Myšlenka věčného návratu téhož nám tak, dle Nietzscheho, stabilizuje celek jsoucího. Je postavena tak, že překračuje fyzický svět a nemá svůj základ v nějaké nadpřirozené sféře. Nic metafyzického mimo tento svět podle Nietzscheho neexistuje. Stav osamělosti člověka je pak prostředím, které mu umožní, aby se na tento metafyzický princip napojil. Tato osamělost nám tak spojuje lidskou existenci s celkem jsoucího a dává jí pevný základ (Novák, 2015, s. 203).

Nietzscheho myšlenka věčného návratu téhož propojuje tři klíčové aspekty: věčnost, návrat a totožnost, které společně vystihují jednotu bytí a času v rámci celistvosti světa.

1. **Věčnost** vyjadřuje stálost a přítomnost, což odpovídá ontologickému aspektu metafyziky – pravdě bytí.

2. **Návrat** zachycuje pomíjivost, cykličnost a konečnost, což odráží logický aspekt – způsob, jak rozumíme bytí v čase.

3. **Totožnost** představuje celistvost světa, což odpovídá kosmologickému aspektu metafyziky – celku jsoucího.

Nietzsche myslí všechny tyto aspekty současně a jejich jednotu shrnuje ve věčném návratu téhož, který tak přesahuje tradiční pojetí bytí a času. Tento koncept pojímá bytí a čas jako nerozdělitelný celek, kde oba termíny překonává tím, že ukazuje na jejich hlubší jednotu a základy (Novák, 2015, s. 231).

Nietzsche nás tímto zároveň osvobozuje od nutnosti metafyzických pilířů, bez kterých by to do této doby nebylo možné.

Víra ve věčný návrat téhož nás má osvobodit od víry v boha, stvoření světa a nesmrtelnost duše. Tyto tři oblasti jsou hlavními tématy metafyziky. Nietzsche díky této myšlence věří, že překonal metafyziku a odstranil ji (Novák, 2015, s. 185).

V tomto smyslu se věčný návrat téhož stává nejen odpovědí na ztrátu Boha, ale i motivací k přijetí života jako tvůrčího procesu.

Nietzscheho „nauka“ věčného návratu téhož vychází z osamělosti a strachu. Jejím cílem je čelit strachu a překonat ho. Má nás osvobodit a motivovat k přijetí života a světa takového, jaký je – bez smyslu a účelu. Tato myšlenka má nahradit jiné způsoby zvládnání strachu, jako jsou náboženství, věda nebo filosofie. Není však statickou rovnováhou, ale povzbuzením k tvořivosti, která se nejlépe projevuje v umění, tělesnosti a plodnosti (Novák, 2015, s. 189).

3.3.1 Věčný návrat jakožto propojení času a bytí

Je důležité zopakovat, že věčný návrat téhož není jen další myšlenkou mezi jinými, ale je spíše sjednocujícím principem, který propojuje bytí a čas a poskytuje jim nový význam. Proto se chci nyní zaměřit na jejich propojení. Bytí a čas nejsou podle Nietzscheho totiž oddělené kategorie. Bytí, jak ho chápe Nietzsche, je dynamickým procesem, který nelze oddělit od času. Každý okamžik bytí je zároveň okamžikem času, a právě věčný návrat téhož tento vztah vyjadřuje. Mohli bychom říci, že spojením bytí a času Nietzsche překonává tradiční metafyziku, která tyto pojmy oddělovala.

Pokud bytí a čas v každém okamžiku existují současně a v úplnosti, a pokud každý okamžik zahrnuje celý čas i celé bytí, pak právě tato skutečnost tvoří podstatu věčného návratu téhož (Novák, 2015, s. 232).

Přítomný okamžik hraje v této jednotě velmi významnou roli. Nietzsche ho chápe jako bod, ve kterém se stýkají všechny dimenze času a ukazuje se celistvost bytí. Přítomný okamžik není pouhou přechodnou fází mezi minulostí a budoucností, ale plným vyjádřením celého světa.

Každý okamžik vyjevuje celý svět a je vždy jedinečný, ustavičně přítomný – tudíž se nikdy neopakuje, ani nenastává, ani nepomíjí a ani neubíhá (Novák, 2015, s. 235).

„Věčnost reprezentuje rys stálosti (přítomnosti). Návrat reprezentuje rys pomíjejícího nadcházení (minulosti a budoucnosti). Totožnost reprezentuje rys celistvosti jsoucná jako jsoucího neboli světa“ (Novák, 2015, s. 230).

Spojením bytí a času Nietzsche rovněž odpovídá na základní otázku metafyziky po podstatě světa. Věčný návrat téhož propojuje stálost bytí, cykličnost času a celistvost světa jako jsoucího.

„Myšlenka věčného návratu téhož vyslovuje a představuje původ a jednotu povahy ‚bytí‘ a času, již je – opakuji – celistvost, ve které Nietzsche oba ‚pojmy‘ překonává a ruší poukazem na jejich hlubší založení a význam“ (Novák, 2015, s. 231).

V tomto propojení věčný návrat téhož zároveň překonává tradiční metafyzické koncepty, jako je Bůh, substance nebo lineární čas. Nietzsche nám tu tak vytváří nový rámec, v němž není potřeba žádného nadpřirozeného základu. Celistvost světa a jeho dynamika jsou zajištěny právě cykličností času a dynamickým charakterem bytí. Doufám, že se mi touto kapitolou podařilo ukázat, že věčný návrat téhož není jen metafyzickou odpovědí na otázky po bytí a čase, ale i takovým jednotícím rámcem, který je také spojuje a tím tak přetváří naše chápání světa. Nietzsche tím tak nejen odpovídá na základní otázky metafyziky, ale také je překonává a vytváří nový způsob, jak porozumět celku světa.

4 Myšlenka věčného návratu v díle Tak pravil Zarathustra

V této části bych chtěl aplikovat myšlenkový aparát, který jsem získal ze sekundární literatury a předvedl v předchozích částech. Cílem bude použít ho na čtení a interpretaci primárního Nietzscheho textu Tak pravil Zarathustra. Z tohoto hojně metaforického a silně básnického díla si vybírám třetí díl, který se dle mého zjištění nejvíce zabývá otázkami bytí, času a věčného návratu. Z něj vypracuji pouze první tři kapitoly – „Poutník“, „O vidění a hádance“ a „O nevítaném blaženství“. Budu v nich vybírat jednotlivé pasáže, které pak budu doprovázet svým komentářem a záměrem zachytit, jak v nich Nietzsche odpovídá na metafyzické otázky bytí a času, a jak v nich vystupuje jeho jednotící myšlenka věčného návratu téhož. Tuto část rozdělím na kapitoly podle pojmů - a to na bytí, čas a věčný návrat. V těch pak rozeberu jednotlivé kapitoly z primárních textů.

4.1 Bytí

V této kapitole se budu zabývat tím, jak se pojem bytí objevuje v třech kapitolách Nietzscheho knihy Tak pravil Zarathustra a sice „Poutník“, „O vidění a hádance“ a „O nevítaném blaženství“.

4.1.1 Poutník

Kapitola „Poutník“ zachycuje Zarathustrovo neustálé hledání a pohyb, které jsou pro jeho cestu zcela zásadními:

„Jsem poutníkem a horským lezcem, děl srdci svému, nemiluji roviny, a zdá se, že nedovedu dlouho seděti na jednom místě.“ (Nietzsche, 1995, s. 139).

Poutníka můžeme vnímat jako něco co je neustále v pohybu. Hory, do kterých se vydává, pak vykreslují náročnost a potřebu překonávat překážky. Roviny naproti tomu, které tu poutník

odmítá, mohou symbolizovat stagnaci a absenci výzev. Proces lezení do výšek nám naznačuje úsilí a následný proces zlepšování. Myšlenka, že poutník nemůže dlouho sedět na jednom místě, poukazuje na jeho vnitřní nechuť ke klidu.

Bytí tu je tak pojato nikoli jako statická danost, ale jako dynamický proces, nebo lépe řečeno neustálé stávání se. Nietzsche nám na tomto obaze odmítá tradiční metafyzické pojetí bytí jako něčeho pevného a neměnného. Tím se nám potvrzuje názor ze sekundární literatury, kde je Nietzscheho pojetí bytí spjato s dynamikou a proměnou. Jak bylo předvedeno v první části práce, Nietzsche převrací tradiční koncepty metafyziky a přináší dynamické pojetí bytí, které nelze oddělit od neustálého pohybu, změny a růstu. Zarathustra jako poutník nám tu symbolizuje právě tuto dynamiku bytí. Jeho neposednost a neochota „seděti na jednom místě“ ukazuje na odmítnutí neměnnosti a touhu po neustálém překonávání sebe sama, což je jedním z charakteristických znaků Nietzscheho filosofie. Téma poutníka se v následujících řádcích dále rozvíjí a přináší nám další aspekty Nietzscheho filosofie, zejména ve vztahu k věčnému návratu a bytí. Zarathustrův pohyb nepředstavuje jen metaforu osobní cesty, ale je na něm dle mě přeneseně ukazován i hlubší metafyzický princip, toto vidím i v další citaci.

„To se jen vrací, přichází mi konečně domů – má vlastní prapodstata i to, co z ní dlouho bylo v cizině a rozprášeno do všech věcí a náhod.“ (Nietzsche, 1995, s. 139).

Obraz návratu „domů“ nám navozuje silný pocit sjednocení a opětovného nalezení něčeho zásadního. Prapodstata, která byla dlouho rozptýlená mezi věcmi a náhodami, vyvolává představu roztržitého a ztráty, která se však návratem překonává. Každá část, která byla kdysi rozptýlená, nyní nalézá své místo. Návrat tu není jen fyzickým pohybem, ale i vnitřním sjednocením toho, co bylo dříve rozdělené.

Z této části by se tak dalo interpretovat, že se v ní Zarathustra obrací k myšlence návratu, kdy se jeho bytí znovu sjednocuje se svou prapodstatou. Myšlenka návratu se mi tu zdá, že není zase jen osobní, ale má širší metafyzický rozměr – ukazuje jednotu bytí, která se stále znovu objevuje v cyklickém pohybu světa. Z myšlenky sjednocení bytí a prapodstaty poté Zarathustra přechází

k další důležité představě: překonávání sebe sama jako způsobu existence, která nepotřebuje vnější opory.

„A scházejí-li ti nyní všechny žebříky, zkus vystoupiti sám sobě na vlastní hlavu: jak jinak bys do výše stoupal?“ (Nietzsche, 1995, s. 139).

Žebřík je prostředkem, který se používá k dosažení cílů. Žebříky jsou symbolem opor a jasných cest, které nám poskytují zajištění. Jejich absencí se však člověk dostává do situace, kdy se musí obejít bez těchto opor a hledat svou vlastní cestu. Hlava, která je obvykle brána jako sídlo rozumu a identity, se zde stává podstavcem pro další růst.

Tento obraz „vystoupení na vlastní hlavu“ ztělesňuje překonání sebe sama a odmítnutí vnějších opor. Bytí zde není závislé na žádných nadpřirozených či absolutních základech; je ryze vnitřní, autentické a neoddělitelné od vůle k moci. Jak bylo předvedeno v předešlé části, život je principem bytí, který pak Nietzsche jmenuje vůlí k moci. Tato pasáž pak podle mě pěkně metaforicky zobrazuje princip překonávání vlastních omezení. Bytí je zde chápáno jako neustálé překonávání, jako proces, který je základem Nietzscheho dynamické metafyziky. Zarathustrův obraz vystupování nad sebe sama pak v textu přechází k metafyzickému rozměru jeho učení: spojení bytí a času ve věčném návratu.

„Tak ti již nezbyvá než stoupati přes sebe sama, – vzhůru, výš, až i své hvězdy budeš míti pod sebou!“ (Nietzsche, 1995, s. 140).

Hvězdy jsou běžně vnímané jako vzdálené a nedosažitelné. Zde jsou však umístěny pod nohama člověka, který stoupá do výšek. Tento obraz převrací obvyklé vnímání hierarchie, kde hvězdy symbolizují ideál, nebo něco, co je vyššího. Tu jsou ale hvězdy brány jako dosažitelná meta. Zář hvězd pod sebou zdůrazňuje dosažení výšek, které dříve nebyly ani představitelné.

Zarathustra zde dosahuje vrcholu svého putování, které je zároveň dle mého metaforou transcendence a osvojení si věčného návratu. Neboť dle Nietzscheho nemůže transcendovat k ničemu vyššímu než sám k sobě. Stoupaní přes sebe sama lze interpretovat jako akt překonání

vlastních omezení, slabostí či nevědomosti. Ale co vlastně překonáváme? Vlastní představy o sobě, své nedostatky, své obavy. V tomto procesu se však neodvracíme od sebe, ale spíše směřujeme k tomu, co v nás bylo skryté – k pravé podstatě, která je odhalena až skrze akt přijetí věčného návratu.

4.1.2 O vidění a hádance

Kapitola „O vidění a hádance“ propojuje minulost a budoucnost skrze obraz okamžiku, který Nietzsche označuje za bránu:

„Viz tuto cestu branou! trpaslíku!“ pokračoval jsem: „ta má dvě tváře. Schází se tu dvě cest: těmi ještě nikdo neprošel až na konec. Tato dlouhá ulice zpět: ta trvá věčnost. A ona dlouhá ulice dopředu – toť jiná věčnost. Odporují si, ty dvě cesty, narážejí si právě o čelo: – a zde pod tou branou se setkávají. Jméno té cesty branou jest napsáno nahoře: ‚Okamžik‘.“ (Nietzsche, 1995, s. 144).

Obraz „brány“ představuje přechod, který propojuje dvě vzdálené cesty. Brána je pevná a nepohyblivá, stojí jako mlčenlivý svědek všeho, co se kolem ní děje. Její dvě tváře pak mohou vzbuzovat dojem, že sleduje a hodnotí jak přicházející, tak odcházející. Dlouhá ulice zpět navozuje obraz nekonečné cesty, která se ztrácí v mlze a obsahuje vše, co bylo. Naopak ulice vpřed působí jako tunel plný možností, který mizí v neurčitých dálkách. Těmto dvěma cestám dodává sílu jejich střetávání pod branou – místem, kde se všechny pohyby na okamžik zastavují a sbíhají. Nápis ‚Okamžik‘ na vrcholu brány připomíná štít nebo znamení.

V této citaci se ukazuje bytí jako statická a pevná jednota, která existuje uprostřed neustálého pohybu. Brána propojuje dvě vzdálené cesty – minulost a budoucnost – a přitom zůstává neměnným bodem, jenž vše spojuje do celistvosti. Tento okamžik je klíčem k pochopení bytí, které není oddělené ani fragmentované, ale naopak zahrnuje celek. Myšlenka okamžiku jako bodu, kde se setkávají dva směry času, nám přináší zásadní zjištění o povaze bytí. Jak uvádí Novák: *„Každý okamžik zahrnuje celistvost bytí a času“* (Novák, 2015, s. 231).

Brána symbolizuje přítomnost jako bod, kde se všechny pohyby zastavují, kde je bytí nahlíženo jako celek existující mimo lineární čas. Tímto způsobem Nietzsche překonává očekávané metafyzické rozdělení na minulost, přítomnost a budoucnost. Z obrazu okamžiku jako místa sjednocení času Nietzsche dále přechází k úvahám o vzájemném propojení všech věcí, které zdůrazňuje celistvost bytí.

„A zda nejsou tímto způsobem všechny věci pevně spolu zauzleny, tak, že tento okamžik za sebou vleče všechny věci, jež přijdou? Tedy – také sebe sám?“ (Nietzsche, 1995, s. 144).

Obraz „uzlu“ tu představuje metaforu propojení. Uzel je symbolem spletnosti a pevnosti, kde každý provázek je nedílnou součástí celku. Jeho napjaté spoje vytvářejí pocit, že vše je neoddělitelně propojeno – žádné vlákno nemůže existovat izolovaně.

Nietzsche nám touto citací poukazuje na propojení všeho bytí. Každý okamžik je nejen součástí cyklického času, ale také celistvým uzlem, který zahrnuje všechny věci. Jak uvádí Novák: *„Člověk smrtí nepadne do temnoty vyřízené minulosti, nýbrž na základě celkové souvislosti všech věcí a jsoucna se každé jednotlivé jsoucno bude muset navrátit“* (Novák, 2015, s. 324). Tato souvislost všech věcí, kterou Nietzsche nazývá „uzel příčin“, ukazuje na jednotu bytí. Každý okamžik zahrnuje nejen to, co bylo, ale také to, co teprve přijde, čímž se stává základem Nietzscheho dynamické metafyziky. Z myšlenky uzlu příčin přechází Nietzsche k obrazu pastýře, který překonává tíhu věčného návratu, čímž nám přináší do bytí etický rozměr.

„Pastýř kousal, jak mu radil můj výkřik; kousal a dobře kousal! Daleko od sebe vyplivl hlavu hadí: – a vyskočil. Ne již pastýř, ne již člověk, – kdosi proměněný, ozářený, jenž se smál! Nikdy ještě na zemi nesmál se člověk, jak on!“ (Nietzsche, 1995, s. 146).

Pastýř zobrazuje lidskou snahu vést, ochraňovat a udržovat řád, naproti tomu had přináší chaos. Symbolicky se tak může jednat o boj s chaosem. Obraz pastýře, který překonává hrozbu kousnutím, tak představuje metaforu boje a osvobození. Had, jehož hlavu pastýř vyplivne, nám tu symbolizuje tíhu nebo nebezpečí, které muselo být překonáno. Kousnutí ukazuje na odhodlání a schopnost čelit nepříteli.

Obraz pastýře, který překonává smrtelné ohrožení, symbolizuje iniciační akt přijetí věčného návratu. Jak uvádí Novák: „Amor fati, tedy ‚láska k osudu‘, je u Nietzscheho postoj, který v sobě zahrnuje radostné přijetí nevyhnutelného a neměnného v životě“ (Novák, 2015, s. 328). Smích pastýře může zobrazovat úlevu z osvobození od tíhy lineárního času a přijetí dynamiky cyklického bytí.

Kapitola „O vidění a hádance“ nám odhaluje bytí jako dynamický proces, v němž jsou minulost, přítomnost a budoucnost neoddělitelně spojeny. Prostřednictvím obrazů okamžiku, trpaslíka a pastýře nám Nietzsche ukazuje, že bytí není statické ani lineární, ale cyklické a sjednocené v přítomném okamžiku. Tato dynamika vyzývá k přijetí života v jeho celistvosti, což je jedním z hlavních poselství Nietzscheho filosofie.

4.1.3 O nevítaném blaženství

Kapitola „O nevítaném blaženství“ vrací Zarathustru k motivu osamění, které je důležité pro pochopení bytí:

„Sám jsem opět a sám chci býti, sám s čistým nebem a volným mořem; a opět jest kolem mne odpoledne.“ (Nietzsche, 1995, s. 147).

Obraz volného moře v této pasáži symbolizuje bytí jako nekonečný a bezbřehý základ všeho, co je. Čisté nebe a odpolední světlo zdůrazňují moment klidu a introspekce, kdy jedinec hledí do hloubky. Bytí se tu ukazuje jako nekonečné, avšak dostupné v okamžicích hluboké samoty a rozjímání. Samota je tu vykreslena prostřednictvím obrazu otevřeného prostoru a času.

Zarathustra se v tomto úseku vrací k motivu osamění, které je pro něj nezbytným předpokladem k hlubokému poznání bytí. Jak bylo řečeno Novákem „*Myšlenka věčného návratu téhož je nám zjevena náhle v rámci patřičného, extrémního naladění osamělosti*“ (Novák, 2015, s.213). Bytí je zde chápáno jako svobodný stav, oddělený od vnějších závislostí a plně připravený k dalšímu

tvoření. Zarathustrova touha být „sám“ odkazuje na dynamickou povahu bytí, která je Nietzschem rozvíjena v předchozí kapitole „Poutník“, kde byl pohyb a stávání se hlavním motivem. Zde však naopak přichází klidný moment, jenž zdůrazňuje introspektivní aspekt bytí jako podmínky jeho dalšího rozvoje. Zarathustrův popis osamění přechází v další zmíněné citaci úvahu o tvořivém aktu bytí, v němž se budoucnost rodí zejména z vlastních sil a nadějí.

„Druhy a děti své vlastní naděje hledal kdysi tvořící: a hle, ukázalo se, že jich nemůže nalézt, ledaže si je teprve stvoří.“ (Nietzsche, 1995, s. 147).

Obraz „dětí vlastní naděje“ tu může signalizovat tvůrčí proces, který není závislý na vnějších vlivech, ale vychází jen a jen z hloubi jedincovy bytosti. „Hledání dětí“ může naznačovat touhu najít něco, co přetrvá a co je projevem ryze osobní tvořivosti. Myšlenka, že tyto děti je třeba nejprve stvořit, zdůrazňuje, že žádná hotová řešení neexistují. Ale vše, co má smysl, musí vzniknout vlastní tvůrčí silou.

V této části textu Zarathustra popisuje bytí jako tvořivý akt, v němž nelze nalézt předem dané odpovědi, ale vše, co má smysl, musí být vytvořeno vlastní silou. Toto pojetí bytí můžeme brát jako rozvinutí ke kapitole „O vidění a hádance“, kde okamžik spojuje minulost a budoucnost a tvoří dynamický rámec pro existenci. Bytí tu nyní není hotovým stavem, ale neustálým tvořením, které spojuje minulost, přítomnost a budoucnost do celistvého pohybu. Zarathustrův popis tvoření ukazuje, že bytí je aktivním stáváním se. Tento aspekt odlišuje bytí od pouhé trvající existence a dále ukazuje, jak toto samotný subjekt přetváří a že toto přetváření je zároveň i radostí.

„Neboť z hloubi duše milujeme pouze své dítě a dílo; a kde jest veliká láska k sobě samotnému, tam je znakem těhotenství: tak jsem to našel.“ (Nietzsche, 1995, s. 147).

Láska k „dítěti a dílu“ přináší obraz spojení mezi tvůrčím procesem a hlubokým citem, který tento proces vyvolává. „Těhotenství“ tu metaforicky odkazuje k zrození a růstu, kdy něco nového vzniká z hlubin jedincovy duše.

Bytí tu je popsáno jako proces zrodu a růstu, který není jen vnějším aktem, ale spíše hlubokým vnitřním pohybem. Bytí tu je spojeno s láskou k sobě samému, která nám posléze umožňuje vznik nového. Tato myšlenka navazuje na předchozí kapitoly, kde byl zdůrazněn dynamický charakter bytí a jeho spojení s cyklickým časem. Zde je však bytí rozšířeno dle mého o etický rozměr, v němž tvoření a péče o vlastní dílo získávají existenční význam. Zarathustra tak může chápat bytí jako zkoušku, která odhaluje jeho jedinečnost a vyžaduje schopnost překonávat omezení a nalézat vlastní pravdu.

„Poznán budiž a zkoumán, zda mého je mého rodu a původu – zda je pánem dlouhé vůle, zda je mlčenlivý, i když mluví, a zda se poddává tak, že dáváje běře.“ (Nietzsche, 1995, s. 147).

„Pán dlouhé vůle“ tu zdůrazňuje vytrvalost a schopnost překonat překážky, zatímco „mlčenlivost i při mluvě“ naznačuje klid a sílu, která není závislá na slovech. Myšlenka „dávaje běře“ nám odkazuje na paradox, kdy skutečné odevzdání přináší nakonec větší naplnění. Bytí není daným stavem, ale musí být stále ověřováno skrze jednání a schopnost vyrovnávat se s nástrahami světa. Zkouška bytí je největší v motivu nejistoty a otevřenosti.

„Zatím jsem ještě hnán po nejistých mořích; lichotí mi náhoda svým hladkým jazykem; zřím vpřed i vzad –, konce však ještě nezřím.“ (Nietzsche, 1995, s. 149).

Moře tu značí nepředvídatelnost a otevřenost, zatímco „hladký jazyk náhody“ přináší pocit lákavé svůdnosti, která je však stejně přitažlivá jako zrádná.

V této pasáži se Zarathustra nejspíše zase vrací k motivu nejistoty bytí, které není nikdy dokončeno a stále se stává. Bytí je zde zachyceno jako otevřený proces, který zahrnuje jak řád, tak náhodu. Zarathustra, který „zří vpřed i vzad“, zosobňuje tento pohyb, v němž bytí přechází mezi minulostí a budoucností.

Kapitola „O nevítaném blaženství“ nám rozšiřuje motiv bytí o nové aspekty. Bytí je zde chápáno jako akt tvoření, lásky k sobě a překonávání nejistoty. Navazuje na dynamiku pohybu z kapitoly „Poutník“ a sjednocení protikladů z kapitoly „O vidění a hádance“. Zarathustra v této kapitole

zdůrazňuje, že bytí není statickým stavem, ale neustálým procesem, který zahrnuje zkoušky, tvoření a přijetí vlastní autenticity.

4.2 Čas

V této kapitole se po zpracování pojmů bytí přenesu k pojmu času, který budu opět vyhledávat ve třech kapitolách Nietzscheho knihy Tak pravil Zarathustra a sice „Poutník“, „O vidění a hádance“ a „O nevítaném blaženství“.

4.2.1 Poutník

V první kapitole „Poutník“ Zarathustra přemýšlí o čase jako o něčem, co se neustále vrací.

„Odplynul čas, kdy mne ještě náhody směly potkávati; a co by se mi teď ještě mohlo nahoditi, abych toho již neměl! To se jen vrací, přichází mi konečně domů – má vlastní prapodstata i to, co z ní dlouho bylo v cizině a rozprášeno do všech věcí a náhod.“ (Nietzsche, 1995, s. 139).

Na této pasáži se nám čas objevuje jako síla, která nejen že plyne, ale také se vrací v cyklickém pohybu. Zarathustra pohlíží na čas jako na cosi uzavřeného, kde se vše, co bylo rozptýleno v minulosti, znovu sjednocuje do přítomnosti. Jak bylo řečeno v předešlé části práce, Nietzsche chápe čas jako cyklický, uzavřený do sebe a neustále se navracející. Citovaná pasáž tu naznačuje tuto cykličnost, kdy se náhody minulosti stávají znovu součástí přítomnosti. Zarathustra zde zároveň naznačuje, že čas se nedá oddělit od bytí; oba tvoří jednotný rámec, ve kterém se minulost, přítomnost a budoucnost prolínají. Zarathustra se tedy nachází ve světě, kde čas není lineární, ale cyklický. Tento cyklus však není pouhým opakováním, ale zároveň procesem včlenění minulosti do přítomnosti. Což je možno naleznout také v dalším obraze.

„Teprve nyní kráčíš svou cestou velikosti! Vrchol a propast – to jest nyní uzavřeno v jedno!“ (Nietzsche, 1995, s. 139).

„Vrchol a propast“ nám tu představují extrémy. Ty se v tomto obrazu však spojují do jednoho celku. Propast zobrazuje temnotu, hloubku a nejistotu, zatímco vrchol vyvolává představu světla, výšky a dosažení cíle. Spojení těchto dvou obrazů ukazuje na společnou jednotu, kde protiklady již nejsou oddělené, ale stávají se součástí jednoho celku.

Zarathustra tu tedy vnímá čas jako sjednocení protikladů – výstup a sestup, vrchol a propast. Čas zde můžeme chápat tak, že není oddělen do jednotlivých dimenzí, ale propojuje všechny momenty do jednoho celku. V Zarathustrově cestě je čas vnímán jako celek, který zahrnuje nejen lineární postup, ale také cyklické návraty. Toto jejich spojení nám umožňuje překonání tradiční představy času jako pomíjejícího.

„Před svou nejvyšší horou stojím a před svou nejdelší poutí: proto je mi nejdříve sestoupiti hloub, než jsem kdy sestoupil: – hloub do bolesti, než jsem kdy sestoupil, až dolů do jejích nejčernějších vln!“ (Nietzsche, 1995, s. 140).

„Sestup do hlubin“ nám přináší představu nutnosti konfrontace s temnotou a bolestí. Nejvyšší hory, která je nejspíše i cílem, tu pak nemůže být dosaženo bez předchozího ponoření do nejhlubších míst. „Nejčernější vlny“ nám pak symbolizují nejistotu a chaos.

Zde se podle mě čas objevuje opět jako paradoxní fenomén, kdy výstup na vrchol vyžaduje zároveň i sestup do hlubin. Na tento cyklický pohyb se nemusíme koukat pouze fyzicky, ale také metafyzicky, můžeme ho číst jako zahrnutí bolestivé minulosti jako součásti přítomného okamžiku. Jak Novák zdůrazňuje: *„Ze stabilního přítomného okamžiku se obrací k minulosti, kterou především chce vykoupit z marnosti pomíjení.“* (Novák, 2015, s. 316) Zarathustra ve svém sestupu a následném výstupu ukazuje tento proces vykoupení. Čas tu není zase pouhou lineární sekvencí událostí, ale cyklickým procesem, v němž každá část získává smysl skrze svou propojenost s celkem. Tato představa času jako cyklického a uzavřeného systému je dále rozvíjena v Zarathustrově symbolickém náhledu.

„Odkud pocházejí nejvyšší hory? tak jsem se kdysi ptal. Tu jsem poznal, že pocházejí z moře. To svědectví je vryto v jejich kamení a v stěny jejich vrcholů. Až z nejhlubšího vyrůstá nejvyšší k své výšce.“ (Nietzsche, 1995, s. 140).

Moře tu dle mého odkazuje na nekonečný tok života a neustálé změny, zatímco hory představují pevnost a dosažení vrcholu. Kamení hor, které nese svědectví o jejich původu, tu pak zdůrazňuje zase propojení těchto dvou světů.

Tato metafora dle mého spojuje čas a jeho cyklickou povahu s procesem růstu a přeměny. Nejvyšší hory, které vznikají z nejhlubšího moře, představují nekonečný cyklus zrodu, zániku a nového vzniku. Znovu se nám tu tak ukazuje, co je zpracováno v předešlé části práce, že čas je cyklický, uzavřený do sebe a neustále se navrácí. Tato cykličnost času, symbolizovaná vznikem hor z moře, ukazuje, že každé stávání se zahrnuje také proces návratu. Čas je tedy chápán jako dynamická síla, která neustále propojuje minulost, přítomnost a budoucnost do jednoho celku.

Motiv času v kapitole „Poutník“ nám představuje Nietzscheho novátorstký přístup k času a časovosti. Čas zde není lineární řadou událostí, ale cyklickým a sjednocujícím procesem, který zahrnuje minulost, přítomnost i budoucnost v každém okamžiku. Tento přístup odmítá očekávané metafyzické chápání času a přináší nám nový pohled na čas jako na dynamický a uzavřený systém, který je zároveň nositelem smyslu a jednoty.

4.2.2 O vidění a hádance

V této kapitole Nietzsche dále rozvíjí své pojetí času jako nekonečného cyklu, kde minulost i budoucnost splývají v neustálém opakování všeho, co se kdy stalo a stane.

„Od této cesty branou, od tohoto okamžiku běží dlouhá věčná ulice dozadu: za námi leží věčnost. Zda všechny věci, jež mohou běžeti, nutně již jednou neběžely touto ulicí? Zda všechno, co státi se může, nutně se již jednou nestalo, neuskutečnilo, již neběželo mimo?“ (Nietzsche, 1995, s. 144).

Věčné ulice symbolizují nekonečnost, jsou cestami bez konce. Brána naopak představuje bod zlomu, je hranicí i spojnicí. Bránu tu nyní můžeme chápat jinak než v předchozí kapitole – stává se nejen místem sjednocení, ale i bodem, kde se cykly času protínají a znovu začínají. Tento cyklický charakter času naznačuje, že minulost i budoucnost jsou neoddělitelně spjaty a že čas neustále přetváří sám sebe. Ulice nám představuje něco strukturovaného, něco, co má řád. Cesta oproti tomu představuje volnost, možnost změny a tvoření. Brána pak spojuje tyto dva principy.

Na obrazu věčných ulic rozvíjejících se do minulosti a budoucnosti tu Nietzsche nahlíží čas jako cyklický. Čas není nekonečně dlouhou jednosměrnou linií, ale je uzavřený a začleněný do sebe. Zarathustrův popis věčných ulic odráží tuto uzavřenost času, kde každá minulost a budoucnost nachází své místo v cyklickém opakování. Pohled na cykličnost času můžeme dále vysledovat v další citaci, která přináší otázku nevyhnutelnosti věčného návratu. Obraz zauzlených věcí propojených do jednoho celku rozšiřuje koncept času jako uzavřené entity, kde každý okamžik je zodpovědný za všechny minulé i budoucí události.

„Zda není nutno, aby jednou tu již i tato cesta branou – byla bývala? A zda nejsou tímto způsobem všechny věci pevně spolu zauzleny, tak, že tento okamžik za sebou vleče všechny věci, jež přijdou?“ (Nietzsche, 1995, s. 144).

Zarathustrův obraz okamžiku, který „za sebou vleče všechny věci“, se nám tu nejspíše snaží říci, že čas není jen sekvencí oddělených událostí, ale spíše uzlem, který propojuje všechny dimenze času v jediném bodě. Tento náhled obohacuje motiv času o další rovinu – čas už tu není jen cyklický, ale také souběžný, čímž vytváří jednotu mezi vším, co bylo, je a bude. Dochází tu tak k propojení všech časových dimenzí v přítomném okamžiku. Tato představa tu tak přesahuje představu cykličnosti, kterou jsme viděli v kapitole „Poutník“. Tuto myšlenku jednoty času můžeme nalézt i v dalším obrazu, kde se věčnost zrcadlí v každodenních detailech. Nietzsche zde na obrazu pavouka a měsíčního svitu propojuje pomíjivé s věčným.

„A tento pomalý pavouk, jenž leze v měsíčním svitu, a tento svit měsíční sám, a já a ty na cestě pod branou, šeptajíc spolu, o věčných věcech šeptajíc, – zdaž není nutno, abychom my všichni tu již byli bývali?“ (Nietzsche, 1995, s. 145).

Obraz „pomalého pavouka“ v měsíčním svitu vyvolává představu tichého a neuspěchaného pohybu. Pavouk svým pomalým lezením odráží trpělivost a neustálost, zatímco měsíční svit přináší klid a snovost. Šeptání pod branou dodává scéně intimitu a propojení, jako by všechny věci byly spojeny ve sdílené tichosti.

Zde si myslím, že máme další pasáž, která ilustruje Nietzscheho pojetí času jako věčné přítomnosti, která zahrnuje vše, co bylo a co bude. Obraz pavouka a měsíčního svitu ukazuje, jak každá část světa nese stopy věčnosti. Čas zde není lineární, ale všudypřítomný.

V kapitole „O vidění a hádance“ nám tak Nietzsche dále rozvíjí motiv času. Na rozdíl od kapitoly „Poutník“, kde se čas jevil jako cyklus integrace minulosti, zde získává i nový rozměr ke světu, v němž každý okamžik zahrnuje celistvost všech časových dimenzí.

4.2.3 O nevítaném blaženství

V kapitole „O nevítaném blaženství“ Zarathustra rozjímá nad povahou času. Ten tu vnímá zase jako dynamický a neukončený proces. Čas zde spojuje minulost, přítomnost a budoucnost v jednotný pohyb, přičemž zdůrazňuje nejistotu a otevřenost novým možnostem.

„Zatím jsem ještě hnán po nejistých mořích; lichotí mi náhoda svým hladkým jazykem; zřím vpřed i vzad –, konce však ještě nezřím.“ (Nietzsche, 1995, s. 149).

Moře zde oproti minulé kapitole, kde jsme ho interpretovali z hlediska významu bytí jako nekonečné a hluboké, můžeme nyní nahlížet zase jako pohyblivé a proměnlivé v čase. Tento obraz dynamiky ukazuje, že čas je nejen prostředím pro pohyb, ale také silou, která bytí neustále přetváří. „Nejistá moře“ nám vytvářejí obraz nekonečné rozlehlosti, kde není jasný směr ani cíl. Pohled „vpřed i vzad“ naznačuje neustálý pohyb a propojení dvou směrů, přičemž každý okamžik zahrnuje nekonečné možnosti.

V této citaci tak Zarathustra přemýšlí o čase jako o dynamickém a otevřeném procesu, který zahrnuje nejistotu a neukončenost. Čas je zde vnímán jako pohyb, který spojuje minulost a budoucnost v jednotném rámci přítomného okamžiku. Tato reflexe času navazuje na kapitolu „Poutník“, kde byl čas ukázán jako cesta integrace minulosti, a kapitolu „O vidění a hádance“, která zdůraznila časovou „simultánnost“ v rámci okamžiku. Zarathustrovo „zření vpřed i vzad“ odráží Nietzscheho myšlenku času jako uzavřeného cyklu, jenž zároveň otevírá nové cesty.

„A věru, byl čas, abych šel; a poutníkův stín i nejdlejší chvíle i nejtišší hodina – to vše mi domlouvalo: „Je nejvyšší čas!““ (Nietzsche, 1995, s. 148).

Obraz „poutníkov stínu“ přináší představu minulosti, která neustále doprovází každého na jeho cestě. Stín symbolizuje vzpomínky, zážitky a břemena, jež se nikdy neztrácejí, ale zůstávají jako tichý průvodce. „Nejdlejší chvíle“ pak naznačuje tíhu nehybnosti, okamžik prodchnutý čekáním a vnímáním času v jeho intenzivní naléhavosti. Naopak „nejtišší hodina“ vyvolává představu klidu – momentu, kdy se vše ztiší, aby bylo možné slyšet volání „nejvyššího času“.

Nietzsche nám tu zhmotňuje naléhavost okamžiku jako bodu, v kterém se rozhoduje o dalším pohybu a směru. Tento moment „nejvyššího času“ nám ukazuje, jak přítomný okamžik obsahuje minulost i budoucnost. Jak bylo uvedeno v předešlé části práce, okamžik není jen průsečíkem času, ale také místem, kde se rozhoduje o dalším stávání se. Tato naléhavost času navazuje na obraz „brány“ z kapitoly „O vidění a hádance“, kde okamžik spojoval dva směry věčnosti. Tento motiv můžeme vidět i v následující pasáži, v které Nietzsche dále rozvíjí myšlenku cyklického času prostřednictvím obrazu sklánějícího se slunce.

„Tu se již blíží večer: slunce se sklání. To tam – štěstí mé!“ (Nietzsche, 1995, s. 149).

Obraz „sklánějícího se slunce“ přináší představu ukončení cyklu, který však zároveň předznamenává i nový začátek. Blížící se večer vytváří klidnou, ale zároveň melancholickou atmosféru, kde štěstí dosahuje svého vrcholu právě ve chvíli, kdy zase ustupuje. Slunce je také světlem, které ozařuje svět a činí ho viditelným, uchopitelným.

Jak bylo předvedeno v minulé části, čas je tu opět cyklický, uzavřený do sebe a neustále se navrácí. Zarathustrovo pozorování slunce zdůrazňuje, že každý konec obsahuje zárodek nového počátku, což je ústředním principem Nietzscheho pojetí věčného návratu. V této souvislosti Nietzsche představuje další obraz, který tematizuje hloubku a opakování.

„Ach, propastná myšlenko, jež jsi myšlenkou mojí! Kdy naleznu sílu, bych tě slyšel hrabati a nechvěl se již?“ (Nietzsche, 1995, s. 148).

Propast tu nejspíše zhmotňuje temnotu, neuchopitelnost a pocit nekonečné hloubky, do níž lze jen sestoupit. Je tu tak opakem slunce z minulé citace, které nám vše osvětlovalo. „Hrabání“ pak dává této představě neklidné a opakované pohyby a naznačují opakovanou zoufalou snahu odhalit pravdu ukrytou v hlubinách.

„Propastná myšlenka“, je tu nejspíše odkazem na věčný návrat a představuje těžkost přijmutí času ve formátu, který zahrnuje opakování a kontinuitu bytí. Zarathustrova reflexe „propastné myšlenky“ zdůrazňuje, že čas není pouhým sledem událostí, ale hlubokou strukturou, neboť čas není jen chronologii, ale dává bytí i kvalitativní dimenzi. Tento motiv nám navazuje na „uzel času“ z kapitoly „O vidění a hádance“, který spojoval všechny dimenze času do jediné jednoty. Stejný obraz dynamiky času se objevuje i v pasáži s větrem a otevřenými dveřmi, které symbolizují nutnost neustálého pohybu a změny.

„Větr mi foukal klíční dírkou a řekl: ‚Pojď!‘ Dveře se mi lstivě rozskočily a řekly: ‚Jdi!‘“ (Nietzsche, 1995, s. 148).

Myslím, že by tu neuškodilo trochu si porovnat obrazy „dveří“ a „brány“, neboť brána byla již často zmiňována. Jejich společným rysem je, že oba obrazy představují přechod a pohyb, ale každý však jiným způsobem. Dveře by mohly znázorňovat konkrétnější a intimnější přechod. Jsou osobní, blízké a otevírají cestu do prostoru, který je okamžitě přístupný. Dveře symbolizují nevyhnutelnost pohybu vpřed, ačkoliv jejich otevření je často spojeno s prvkem volby nebo vnitřního puzení. Brána, na druhou stranu, má univerzálnější a řekl bych i metafyzický

charakter. Není jen přechodem mezi dvěma prostory, ale i mezi stavy bytí. Brána je hranicí, která spojuje minulost a budoucnost, uzavřenost a otevřenost.

Vítr, který fouká klíční dírkou, vyvolává pocit nevyhnutelnosti a jemné síly, která pohání vše vpřed. Otevřené dveře symbolizují nový začátek a nutnost vstoupit do neznámého.

Tento obraz nám symbolizuje nevyhnutelnost pohybu času, který Zarathustrovi připomíná jeho neustálé stávání se. Čas je zde prezentován jako síla, která pohání život vpřed a nedovoluje stagnaci. Zarathustrova zkušenost s větrem a otevřenými dveřmi odráží Nietzscheho pojetí času jako pohybu, který je nejen nevyhnutelný, ale také tvůrčí. Tento motiv rozvíjí předchozí kapitoly, kde čas nebyl jen cyklický, ale také otevíral nové možnosti bytí.

V kapitole „O nevítaném blaženství“ nám Nietzsche dále rozvíjí motiv času jako cyklického a dynamického procesu. Čas zde není jen abstraktní strukturou, ale aktivní silou, která ovlivňuje Zarathustrovo jednání a myšlení. Navazuje na předchozí kapitoly tím, že zdůrazňuje okamžik jako místo sjednocení minulosti a budoucnosti („brána“ v kapitole „O vidění a hádance“) a čas jako opakující se cyklus („vrchol a propast“ v kapitole „Poutník“).

4.3 Věčný návrat téhož

V této kapitole se budu zabývat posledním z vytyčených pojmů a sice věčném návratu téhož a tím jak se objevuje ve třech kapitolách Nietzscheho knihy Tak pravil Zarathustra. Jsou jimi „Poutník“, „O vidění a hádance“ a „O nevítaném blaženství“.

4.3.1 Poutník

V kapitole „Poutník“ se nám představuje myšlenka věčného návratu jako proces, v němž se rozptýlená prapodstata bytí navrácí a nachází své místo v celku.

„To se jen vrací, přichází mi konečně domů – má vlastní prapodstata i to, co z ní dlouho bylo v cizině a rozprášeno do všech věcí a náhod.“ (Nietzsche, 1995, s. 139).

Obraz „návratu domů“ nám představuje proces, kdy se to, co bylo rozptýlené a ztracené, znovu sjednocuje. To, co bylo kdysi rozptýleno, se nyní navrácí jako jeho „prapodstata.“ Tento návrat není jen jednosměrným vrácením do minulosti, ale je také cyklický – něco, co bylo, se znovu objevuje v nové formě. Zarathustrova cesta tu může odrážet nejen jeho osobní život, ale také ontologický rámec, ve kterém myšlenka věčného návratu propojuje minulost, přítomnost a budoucnost.

„Teprve nyní kráčíš svou cestou velikosti! Vrchol a propast – to jest nyní uzavřeno v jedno!“ (Nietzsche, 1995, s. 139).

Tato citace nás zase odkazuje na cyklickou povahu Zarathustrovy cesty, kde jsou protiklady – vrchol a propast – propojeny v jednotném celku. Tento cyklus představuje myšlenku věčného návratu, kde každý pohyb vzhůru zahrnuje také pohyb dolů. Věčný návrat se v této pasáži projevuje jako sjednocení protikladů, což představuje základ Nietzscheho koncepce jednoty světa. Zarathustra svým pohybem a myšlenkami také ukazuje, že věčný návrat není jen filosofickou teorií, ale zároveň i praktickou výzvou k životu, která je zakotvena v samotném jádru jeho cesty. Tento motiv se dále textu silně projevuje také v dalším obrazu, který Nietzsche využívá k vyjádření této cyklické povahy světa.

„Odkud pocházejí nejvyšší hory? tak jsem se kdysi ptal. Tu jsem poznal, že pocházejí z moře. To svědectví je vryto v jejich kamení a v stěny jejich vrcholů. Až z nejhlubšího vyrůstá nejvyšší k své výšce.“ (Nietzsche, 1995, s. 141).

Část „vzniku hor z moře“ je dle mého zase metaforou pro věčný návrat, kde se nejhlubší propasti stávají základem pro nové vrcholy. Tento cyklický proces vyjadřuje základní povahu světa jako věčně se opakujícího. Věčný návrat zde funguje jako princip, který zajišťuje kontinuitu a obnovu světa v rámci jeho neustálého koloběhu.

Motiv věčného návratu se nám tak v kapitole „Poutník“ vyjevuje na obraze Zarathustrový cesty. Kapitola ukazuje věčný návrat jako jednotící sílu, která zahrnuje cyklický pohyb a sjednocení protikladů. Skrze obrazy návratu k prapodstatě, sjednocení vrcholu a propasti či vznik hor z moře Nietzsche odhaluje hluboký kosmologický rozměr této myšlenky. Věčný návrat se zde ukazuje nejen jako filosofická myšlenka, ale i jako výzva k životu v jeho celistvosti a opakování.

4.3.2. O vidění a hádance

Kapitola „O vidění a hádance“ přináší jednu z nejvýznamnějších formulací myšlenky věčného návratu. Nietzsche zde prostřednictvím obrazu „brány“ a dvou cest zkoumá propojení minulosti a budoucnosti v jednom jediném bodě – v okamžiku, který představuje pochopení cyklické povahy bytí.

„Viz tuto cestu branou! trpaslíku!“ pokračoval jsem: „ta má dvě tváře. Schází se tu dvě cest: těmi ještě nikdo neprošel až na konec. Tato dlouhá ulice zpět: ta trvá věčnost. A ona dlouhá ulice dopředu – toť jiná věčnost. Odporují si, ty dvě cesty, narážejí si právě o čelo: – a zde pod tou branou se setkávají. Jméno té cesty branou jest napsáno nahoře: ‚Okamžik‘.“ (Nietzsche, 1995, s. 144).

Brána a ulice, které již byly představeny v minulých kapitolách jako metafory bytí a času, jsou nyní propojeny v myšlence věčného návratu. Tento návrat není pouhým opakováním událostí, ale hlubším pochopením jejich vzájemné propojenosti. Věčný návrat spojuje minulost, přítomnost a budoucnost do jediné existence, kde každý okamžik obsahuje celek času i bytí. Brána, s nápisem „Okamžik“, se tak stává místem, kde se cyklus věčného návratu stává skutečností. V tomto cyklu se všechny události zrcadlí jedna v druhé, čímž se překonává dualita času a bytí, aby se ukázala jejich hlubší jednota. Brána nám zde symbolizuje nejen opakování, ale také spojení všech časových dimenzí do jedné přítomnosti. Tento přístup rozšiřuje motiv věčného návratu z kapitoly „Poutník“, kde byl líčen návrat primárně jako osobní zkušenost.

„Zda všechny věci, jež mohou běžeti, nutně již jednou neběžely touto ulicí? Zda všechno, co státi se může, nutně se již jednou nestalo, neuskutečnilo, již neběželo mimo?“ (Nietzsche, 1995, s. 144).

Nietzsche zde rozvíjí úvahu, že každý akt bytí již proběhl a zároveň se znovu stane, což je základním znakem cyklického charakteru světa. Pasáž představuje věčný návrat jako univerzální zákon, který přesahuje jednotlivce a zahrnuje celý svět. Tato myšlenka nás vede k představě jednoty, v níž se čas a události vzájemně propojují a utvářejí nedělitelný celek. Věčný návrat tak nejen opakuje to, co již bylo, ale zároveň propojuje všechny aspekty bytí do jednoho soudržného systému.

„A zdaž nejsou tímto způsobem všechny věci pevně spolu zauzleny, tak, že tento okamžik za sebou vleče všechny věci, jež přijdou?“ (Nietzsche, 1995, s. 144).

Nietzsche zde opět přechází od popisu času jako cyklického k představě propojení všeho bytí v jednom okamžiku. Tento obraz „uzlu“ rozvíjí věčný návrat jako jednotící princip, který zahrnuje nejen čas, ale také propojení všech událostí a jsovcen. Jak bylo řečeno v předešlé kapitole, tento uzel příčin zahrnuje nejen časovou cykličnost, ale také propojenost všech věcí. Zarathustra tu tak opět rozšiřuje koncept věčného návratu na úroveň celkové jednoty světa, kde každá událost ovlivňuje všechny ostatní. To by se dle mého dalo vysledovat i v dalším citátu:

„A tento pomalý pavouk, jenž leze v měsíčním svitu, a tento svit měsíční sám, a já a ty na cestě pod branou, šeptajíce spolu, o věčných věcech šeptajíce, – zdaž není nutno, abychom my všichni tu již byli bývali?“ (Nietzsche, 1995, s. 145).

Pavouk, který se pomalu pohybuje pod jemným měsíčním světlem, symbolizuje tichou a neuspěchanou kontinuitu. Měsíční svit nám tu dává spojení s věčností, zatímco šeptání pod branou tu může odkazovat na sdílení univerzálních pravd.

Nietzsche nám na tomto obraze reflektuje věčný návrat jako zkušenost jednoty všeho bytí. Skrze obraz pavouka a měsíčního svitu vytváří poetickou vizi, která spojuje člověka, přírodu a kosmos

do jednoho propojeného celku. Z této scény se pak přesouvá k výrazně odlišné symbolice, která ukazuje proměnu vnitřního bytí člověka, jenž čelí své vlastní existenciální výzvě.

„Pastýř kousal, jak mu radil můj výkřik; kousal a dobře kousal! Daleko od sebe vyplivl hlavu hadí: – a vyskočil. Ne již pastýř, ne již člověk, – kdosi proměněný, ozářený, jenž se smál!“
(Nietzsche, 1995, s. 146).

Pastýř, který překonává hadí hrozbu, představuje akt osvobození od břemene. Had nám zde symbolizuje tíhu nebo překážku, kterou je třeba překonat, zatímco pastýřovo vítězství nad ním vyjadřuje triumf nad strachem a omezeními. Skok proměněného pastýře, který se smíchem povstává, zdůrazňuje radost a osvobození z pout lineárního času.

Obraz pastýře nám symbolizuje plné přijetí věčného návratu. Pastýřovým činem tu dochází k přijetí amor fati, tedy ‚lásky k osudu‘, jež je u Nietzscheho postojem, který v sobě zahrnuje radostné přijetí nevyhnutelného a neměnného v životě. Smích pastýře tu dle mého představuje osvobození od tíhy lineárního času a potvrzení věčného návratu jako určujícího principu lidské existence.

V kapitole „O vidění a hádance“ nám dle mého Nietzsche rozšiřuje motiv věčného návratu téhož z individuální roviny, kterou jsme viděli v kapitole „Poutník“, na univerzální princip.

4.3.3 O nevítaném blaženství

V této kapitole Zarathustra přemítá o své pouti, která nikde nekončí. Tato cesta má pravděpodobně symbolizovat věčný návrat, kde se všechny okamžiky času propojují v neustálém pohybu.

„Zatím jsem ještě hnán po nejistých mořích; lichotí mi náhoda svým hladkým jazykem; zřím vpřed i vzad –, konce však ještě nezřím.“ (Nietzsche, 1995, s. 149).

„Nejistá moře“ tu nejspíše představují nekonečnou rozlehlost a nepředvídatelnost. Moře svým pohybem – přílivem a odlivem – odráží věčný návrat jako věčný rytmus života. Vlny se neustále vracejí ke svému počátku. Moře tu symbolizuje nekonečnou proměnlivost života, ale také z hlediska věčného návratu jeho neustálé opakování. Tato interpretace moře tak rozšiřuje a propojuje dosavadní zpracování obrazu moře z kapitol bytí a času.

Zde Zarathustra odhaluje svou cestu jako nekončící pohyb mezi minulostí a budoucností. Tento úryvek naznačuje, že věčný návrat není pouhým opakováním minulosti, ale aktivním procesem integrace náhod a nejistot. Tento motiv navazuje na kapitolu „Poutník“, kde se věčný návrat projevoval v individuálním vztahu k vlastní prapodstatě, a také na kapitolu „O vidění a hádance“, kde byl návrat nahlížen jako spojení všech časových dimenzí.

„A věru, byl čas, abych šel; a poutníkův stín i nejdelší chvíle i nejtišší hodina – to vše mi domlouvalo: „Je nejvyšší čas!““ (Nietzsche, 1995, s. 148).

Myšlenka „nejvyššího času“ tu může odkazovat na okamžik, ve kterém se minulost a budoucnost spojují v přítomném rozhodnutí. Tento okamžik není jen bodem v čase, ale místem, kde se věčný návrat téhož realizuje v plné míře. Jak bylo už předvedeno a jak uvádí Novák: *„Okamžik v Nietzscheho filosofii není statickým bodem, ale dynamickým středem, kde se cyklický čas prolíná s vůlí k moci.“* (Novák, 2015, s. 231). Zarathustrův „nejvyšší čas“ zde nejspíše navazuje na obraz brány z kapitoly „O vidění a hádance“, kde byl okamžik místem sjednocení protikladů času. Tato kapitola tu však přidává nový rozměr: věčný návrat není jen přijetím minulosti, ale také výzvou k aktivnímu tvoření budoucnosti. Po výzvě k tvoření budoucnosti přichází metafora zapadajícího slunce, které symbolizuje konec jednoho cyklu a začátek dalšího.

„Tu se již blíží večer: slunce se sklání. To tam – štěstí mé!“ (Nietzsche, 1995, s. 149).

Zapadající slunce a blížící se večer nás odkazují na cyklickou povahu času, kde každý konec představuje začátek nového cyklu. Tento obraz odkazuje na věčný návrat jako věčnou obnovu. Obraz slunce, které zapadá, tu možná trochu analogicky připomíná „vrchol a propast“ z kapitoly

„Poutník“, kde byl návrat spojen s přijetím protikladů. Zde je tento cyklus rozšířen o emocionální aspekt Zarathustrova štěstí, které však není trvalé, ale součástí neustálé obnovy.

„Ach, propastná myšlenko, jež jsi myšlenkou mojí! Kdy naleznu sílu, bych tě slyšel hrabati a nechvěl se již?“ (Nietzsche, 1995, s. 148).

Propastná myšlenka věčného návratu je zde konfrontována se Zarathustrovou osobní nejistotou. Tato část zdůrazňuje, že věčný návrat není snadno přijatelný koncept, ale náročná výzva k přijetí života ve všech jeho ohledech. Zarathustrův zápas s touto myšlenkou rozšiřuje její význam na etickou rovinu, kde věčný návrat není jen filosofickým konceptem, ale také životní výzvou. Tento zápas s propastnou myšlenkou přechází v textu dále v nový obraz, kde se věčný návrat neprojevuje pouze jako náročná filosofická výzva, ale také jako síla, která pohání život dál.

„Vítř mi foukal klíční dírkou a řekl: ‚Pojď!‘ Dveře se mi lstivě rozskočily a řekly: ‚Jdi!‘“ (Nietzsche, 1995, s. 148).

Vítř a otevřené dveře zde mohou ukazovat věčný návrat jako sílu, která život neustále pohání vpřed. To by odpovídalo tomu, jak jsme přistupovali k věčnému návratu v předešlé části práce, tedy věčnému návratu jako dynamickému principu, který zahrnuje jak minulost, tak budoucnost v rámci neustálého tvoření.

V kapitole „O nevítaném blaženství“ nám tak Nietzsche dále rozvíjí motiv věčného návratu téhož jako dynamický a etický princip. Zarathustra zde čelí náročnosti této myšlenky, která zahrnuje nejen přijetí minulosti, ale také aktivní tvoření budoucnosti.

5 Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl prozkoumat, jakým způsobem se pojmy věčný návrat téhož, bytí a čas, vyjevené ve filosofii Friedricha Nietzscheho, nacházejí v jeho díle Tak pravil Zarathustra. Hlavní důraz byl kladen na propojení sekundární literatury s pasážemi primárního textu, aby bylo možné lépe porozumět Nietzscheho myšlenkovému světu.

V první části práce byly pojmy věčný návrat, bytí a čas definovány na základě sekundární literatury. Ta mi umožnila vytvořit rámec pro jejich porozumění, tyto definice pak byly použity jako nástroje pro interpretaci vybraných kapitol třetí části knihy Tak pravil Zarathustra. Skrze rozbor kapitol „Poutník“, „O vidění a hádance“ a „O nevítaném blaženství“ jsem se snažil ukázat, jak Nietzsche prostřednictvím svého poetického a obrazného jazyka odkrývá své klíčové filosofické koncepty. V průběhu práce se ukázalo, že pojmy věčný návrat, bytí a čas nejsou v Nietzscheho díle izolovanými myšlenkami, ale tvoří komplexní systém, ve kterém se navzájem doplňují a objasňují. Sekundární literatura mi poskytla nejen teoretické východisko, ale také umožnila hlubší interpretaci jednotlivých pasáží primárního textu. Například kapitola „Poutník“ ilustruje dynamické pojetí bytí a jeho neustálé stávání se, zatímco „O vidění a hádance“ zachycuje Nietzscheho cyklické chápání času. Kapitola „O nevítaném blaženství“ pak přináší etický rozměr věčného návratu jako výzvu k přijetí života v jeho celistvosti.

Hlavním přínosem této práce je dle mého propojení sekundární literatury s Nietzscheho primárním textem, které umožnilo lépe pochopit, jak se věčný návrat téhož projevuje v konkrétních obrazech a metaforách. Zároveň bylo možné potvrdit, že Nietzscheho filosofie přetváří tradiční metafyzické otázky způsobem, který spojuje ontologii a etiku do jednotného celku.

Obecným záměrem pak bylo pokusit se najít v Nietzscheho filosofii nový náhled na skutečnost a svět, který nám, bez seznámení se s jeho myšlením, mohl doposavad unikát. Neboť právě toto je dle mého i největším přínosem filosofie pro člověka, jakožto individuum. Filosofie obecně je dle mého jedinečným prostorem, kde mohou vzniknout kompletně nové základy, na kterých pak

můžeme vybudovat celý náš svět. Umožňuje nám podívat se na svět úplně novou optikou, než je ta, kterou bych zjednodušeně nazval „naše každodenní metafyzika“, a ve které jsme, ať už chceme nebo nechceme, vědomě nebo nevědomě, lapeni, a která nám určuje naši orientaci v realitě. Filosofie nám však dává obrovský dar z tohoto „vězení“ vystoupit, zažít opravdu něco nového, co nás může opravdu proměnit, a z této proměny i pak dle Nietzscheho možnost vše stávající přehodnotit.

Použitá literatura

Sekundární literatura

Novák, A. (2015). *Věčný návrat téhož*. Togga.

Kouba, P. (2006). *Nietzsche*. Oikoymenh.

Primární literatura

Nietzsche, F. (1995). *Tak pravil Zarathustra*. Votobia.